"हिंसौषधीनां स्त्र्याजीवोऽभिचारो मूलकर्म च"। इति मनौ ११ अध्यायः ॥ * ॥ अथाभिचारः। "ॐ विरुद्धे रूपिणि चण्डिके वैरिणममुकं देहि देहि स्वाहा"। इति खड्गमभिमन्त्र्य खड्गमन्त्रांश्च पठित्वा खड्गं संपूज्य छागादिकममुकोऽसि इति वैरिनाम्नाभिमन्त्र्य रक्तसूत्रेण त्रिधा मुखं बद्ध्वा वैरिनाम्ना प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा।

"ॐ अयं स वैरी यो द्वेष्टि तमिमं पशुरूपिणं। विनाशय महादेवि स्फें स्फें खादय खादय"॥

इति पठित्वा बलिशिरसि पुष्पं दत्त्वा बलिमन्त्रं पठित्वा बलिं संपूज्य अद्याश्विने मासि महानवम्यां अमुकगोत्रोऽमुकदेवशर्म्मा अमुकशत्रुनाशाय इमं छागं महिषं वा अमुकदैवतं भगवत्यै दुर्गायै तुभ्यमहं सम्प्रददे। इत्युत्सृज्य आं क्रूं फट् इति क्षिप्त्वा मूलं पठित्वा एतद्रुधिरं दुर्गायै नमः। इति रक्तं शिरश्च दत्त्वा अष्टाङ्गमांसैर्होमं मूलमन्त्रेण कुर्य्यादिति तन्त्रसारः॥

अभिचारी, [न्] त्रि, (अभिचरति शत्रुबधार्थं कर्म्म करोति, अभि+चर+णिनि।) अभिचारकर्त्ता। तन्त्रादिशास्त्रोक्तानिष्टकारी। अभिपूर्व्वचरधातोः कर्त्तरि णिन्॥

अभिजनः, पुं, (अभिजायतेऽत्र, अभि+जन्+आधारे घञ्, वृद्ध्यभावः।) ख्यातिः। जन्मभूमिः। कुलश्रेष्ठः। वंशः। इति मेदिनी॥ (अन्वयः।

"अभिजनतपोविद्यावीर्य्यक्रियातिशयैर्निजैः"।

इति महावीरचरिते।

"कथं दशरथाज्जातः शुद्धाभिजनकर्म्मणः"।

इति रामायणे।)

अभिजातः, त्रि, (अभिजन्+भावे क्तः, अभिमतं प्रशस्तं जातं जन्म यस्य सः।) सुन्दरः। न्याय्यः। इति विश्वः॥ कुलजः। कुलीनः। बुधः। पण्डितः। इत्यमरः॥ (श्रेष्ठवंशोद्भवः।

"जात्यस्तेनाभिजातेन शूरः शौर्य्यवता कृशः।
अमन्यतैकमात्मानमनेकं वशिनां वशी"॥

इति रघुवंशे।

"न सेच्छितव्यं यच्चादौ स्त्रीषु नापकृतं वदेत्।
मङ्क्षीणं नाभिजातेषु नाप्रबुद्धेषु संस्कृतं"॥

इति मनुः। उचितः। उपयुक्तः। योग्यः। सुरूपः। मनोहरः। मान्यः। पूज्यः। धन्यः। श्लाघ्यः। भगवान्। सम्बद्धः।)

अभिजित्, स्त्री, (अभि+जि+क्विप्।) दिवसस्याष्टममुहूर्त्तः। कुतपकालइति प्रसिद्धः॥ यथा,—

"अपराह्णे तु संप्राप्ते अभिजिद्रोहिणोदये।
यदत्र दीयते जन्तोस्तदक्षयमुदाहृतं"॥

इति मत्स्यपुराणं॥ नक्षत्रविशेषः। तत्तु तारकात्रयात्मकमृङ्गाटकाकृति। उत्तराषाढ़ायाः शेषपञ्चदशदण्डाः श्रवणायाः प्रथमदण्डचतुष्टयं एतदूनविंशतिदण्डात्मकमभिजिद्भवति॥ इति ज्योतिषं॥ तत्र जातफलं।

"अतिसुललितकान्तिः सम्मतः सज्जनानां
ननु भवति विनीतस्त्यक्तकीर्त्तिः सुवेशः।
द्विजवरसुरभक्तो व्यक्तवाङ्ध्यानवः स्याद-
भिजिति यदि सूतिर्भूपतिः स्वस्ववंशे"॥

इति कोष्ठीप्रदीपः॥

अभिज्ञः, त्रि, (अभि साकल्येन जानाति, अभि+ज्ञा+कर्त्तरि कः।) प्रवीणः। निपुणः। विज्ञः। इत्यमरः॥ (बोद्धा। दक्षः। कुशलः।

"अभिज्ञाश्चेदपातानां क्रियन्ते नन्दनद्रुमाः"।

"अनभिज्ञास्तमिस्राणां दुर्द्दिनेष्वभिसारिकाः"।

इति कुमारसम्भवे।)

अभिज्ञानं, क्ली, (अभिज्ञायतेऽनेन, अभि+ज्ञा+करणे ल्युट्।) चिह्नं। इति हेमचन्द्रः। (अङ्कः। लक्षणं।

"एतस्मान्मां कुशलिनमभिज्ञानदानाद्विदित्वा
मा कौलीनाच्चकितनयने मय्यविश्वासिनी भूः"।

इति मेघदूते। स्मृतिः। ज्ञानभेदः।

"एवमुक्तस्तु रामेण हनूमान् वानरर्षभः।
पूर्व्ववृत्तमभिज्ञानं भूयः संप्रत्यभाषत"॥

इति रामायणे। सोऽयमितिज्ञानसाधनं चिह्नं। स्मरणार्थमङ्गुरीयादिकं चिह्नं। "अयं मैथिल्यभिज्ञानं काकुत्स्थस्याङ्गुरीयकः"। इति भट्टिकाव्ये।)

अभितः, [स्]व्य, (अभि+तसिल्।) शीघ्रं। साकल्यं। आभिमुख्यं। उभयतः। "अङ्गान्ययाचीदभितः प्रधानं"। इति भट्टिकाव्ये। समीपं। इति मेदिनी॥

अभिधर्षणं, क्ली, (अभि+धृष्+भावे ल्युट्।) रक्षःपिशाचभूतादेरभिषङ्गः। इति महाभारतं॥ सर्व्वतोभावेन धर्षणञ्च॥

अभिधा, स्त्री, (अभि+धा+करणे भावे च अङ्, स्त्रियां टाप्।) नाम। इति हेमचन्द्रः॥ न्यायमते शब्दशक्तिः। मीमांसामते विधिसमवेतविधिव्यापारीभूतपदार्थः। तस्या लक्षणं। "स मुख्योऽर्थस्तत्र मुख्यो व्यापारोऽस्याभिधोच्यते"। इति काव्यप्रकाशः॥ * ॥ तत्र "सङ्केतितार्थस्य बोधनादग्रिमाभिधा"। इति साहित्यदर्पणं॥ (आख्या। आज्ञा। अभिधानं। नामधेयं।)

अभिधानं, क्ली, (अभिधीयते अनेन, अभि+धा+करणे ल्युट्।) नाम। इत्यमरः॥ कथनं। यथा। "तवाभिधानाद्व्यथते नताननः"। इति भारविः॥ शब्दकोषः। यथा। "कृत्तद्धितसमासानामभिधानं नियामकं"। इति वोपदेवः॥ (आख्या। नामधेयं।

"आख्याञ्च अभिधानञ्च नामधेयञ्च नाम च"।

इत्यमरः। "शिखरिणि क्वनु नाम कियच्चिरं किमभिधानमसावकरोत्तपः"। इति साहित्यदर्पणे। उक्तिः। उल्लेखः। निर्द्देशः।)

अभिधेयं, क्ली, अभिधानं। नाम। ("इति प्रयोजनाभिधेयसम्बन्धाः" इति वोपदेवः।) अभिधीयते अनेनेति करणे यः॥

अभिधेयं, त्रि, (अभि+धा+कर्म्मणि यत्।) अभिधानार्हं। वाच्यं। प्रतिपाद्यं। यथा। "इति प्रयोजनाभिधेयसम्बन्धाः"। इति वोपदेवः॥

अभिध्या, स्त्री, (अभि+ध्यैङ+अङ्+टाप्।) परस्वे विषयस्पृहा। इत्यमरः॥ परद्रव्ये जिघृक्षा। दोषचिन्तापूर्व्वकं परस्वे लिप्सा इत्येके। विषयप्रार्थना। इति स्वामी। विषयस्य लाभस्य स्पृहा विषयस्पृहा विषयेण चौर्य्यादिना स्पृहा इति तृतीयासमासः इत्यन्ये। विषयिस्पृहेतिपाठे परस्वविषये विषयितया स्पृहा जिघृक्षामात्रं। इति कश्चित् इति कौमुदी। इत्यमरटीकायां भरतः॥ अभिलाषः। इति रायमुकुटः॥

अभिनन्दनः, पुं, (अभिनन्दयति, अभि+नदि+णिच्+ल्युट्) बुद्धविशेषः। चतुर्थस्तीर्थंकरजिनोऽयं। इति हेमचन्द्रः॥ सर्व्वतोभावेनानन्दजनके त्रि॥

अभिनयः, पुं, (अभिनीयते हृद्गतक्रोधादिभावः प्रकाश्यतेऽनेन अभि+नी+करणे अच्।) हृद्गतक्रोधादिभावाभिव्यञ्जकः। अङ्गुल्यादिना व्यक्तीकृतमनःकार्य्यं। तत्पर्य्यायः। व्यञ्जकः २। इत्यमरः॥ दृश्यकाव्यं। रङ्गादिभिर्नटैः रामयुधिष्ठिरादीनामवस्थानुकरणं। स चतुर्व्विधः। आङ्गिकः १। वाचिकः २। आहार्य्यः ३। सात्त्विकः ४। इति साहित्यदर्पणं॥ ("तामेतां परिभावयन्त्वभिनयैर्विन्यस्तरूपा बुधाः शब्दब्रह्मविदः कवेः परिणतप्रज्ञस्य वाणीमिमाम्"। इति उत्तरचरिते।)

अभिनवः, त्रि, (अभि+नु+भावे अप्।) नूतनः। इत्यमरः॥

("अभिनवमधुलोलुपस्त्वं
तथा परिचुम्ब्य चूतमञ्जरीम्"।

इति शाकुन्तले।)

अभिनवोद्भित्[द्] पुं, (अभिनवं यथातथा उद्भिनत्ति उद्भिद्य जायते, अभिनव+उत्+भिद्+कर्त्तरि क्विप्।) अङ्कुरः। इत्यमरः॥

अभिनिर्मुक्तः, पुं, (अभि साकल्येन सायन्तनकार्य्येण निर्मुक्तः।) सूर्य्यास्तकालशायी। यस्मिन् सुप्ते सूर्य्योऽस्तं याति सः। इत्यमरः॥

("सूर्य्येण ह्यभिनिर्मुक्तः शयानोऽभ्युदितश्च यः।
प्रायश्चित्तमकुर्व्वाणो युक्तः स्यान्महतैनसा"॥

इति मनुः।)

अभिनिर्य्याणं, क्ली, (शत्रुमभिलक्षीकृत्य निर्य्याणं निर्गमः।) विजिगीषोः प्रयाणं। यात्रा। इत्यमरः॥ (जिगीषया गमनं।

"यत्नेनयाभिनिर्य्याणं स्मृतं तदभिषेणनम्"।

इति हलायुधः।)

अभिनिवेशः, पुं, (अभि+नि+विश्+भावे घञ्।) मनःसंयोगविशेषः। मनोनिवेशः। आवेशः। शास्त्रादौ प्रवेशः। तत्पर्य्यायः। निबन्धः २। इति हेमचन्द्रः॥ योगशास्त्रमते मरणजन्यभयजनकाविद्याविशेषः॥ (आग्रहः। अवश्यमिदं कर्त्तव्यमित्यादिरूपोऽध्यवसायः। दृढ़सङ्कल्पः।

"इत्युक्तवन्तं जनकात्मजायां
नितान्तरूक्षाभिनिवेशभीरुः"।

इति रघुवंशे।

"अथानुरूपाभिनिवेशतोषिणा
कृताभ्यनुज्ञा गुरुणा गरीयसा"।